

ТРЕНІНГ ВЕРБАЛЬНОГО ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Враховуючи закономірності розвитку творчих здібностей дітей та підлітків, які Х. Гарднер описав у формі U-подібної кривої зі спадом креативності у початкових класах у зв'язку з «припиненням експериментування молодших школярів із символічними системами та прийняттям строгих правил їх функціонування»[1], можемо стверджувати про необхідність введення програмного тренінгу вербального творчого мислення для молодших школярів, який забезпечував би розвиток вербальної креативності.

У психології виділено два основні напрямки вивчення креативності. По-перше, за результатами (продуктами), їх кількістю і значущістю. По-друге, креативність розглядається як здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. Основними чинниками креативності визнаються оригінальність, семантична гнучкість, образна адаптивна гнучкість, а також здатність до загостреного сприйняття недоліків, дисгармонії.

У зв'язку з цим елементи тренінгу креативності можуть виконувати подвійну функцію: з одного боку – підтримувати пізнавальний інтерес, а з іншого – сприяти розвитку пізнавальних процесів, які забезпечують успішне навчання.

Виходячи з досліджень Х. Гарднера, який описав сім видів обдарованості (назвав їх різними інтелектами), можемо охарактеризувати відповідні змістові спрямування елементів тренінгу креативності. Це – напрямки, за якими можна підбирати творчі завдання. Х. Гарднер описав такі види інтелекту, в яких «загальна» креативність стає «спеціальною»: 1) лінгвістичний інтелект, що ґрунтується на чутливості до сенсу слів і ефективній вербальній пам'яті; 2) логічно-математичний інтелект – здатність досліджувати категорії, відношення і структури шляхом маніпулювання об'єктами, символами, поняттями; 3) просторовий інтелект – здатність сприймати і створювати зорово-просторові композиції, маніпулювати об'єктами без опори на матеріальні носії інформації; 4) тілесно-кінестетичний інтелект – здатність використовувати рухові навички у спорті, виконавському мистецтві, в ручній праці; 5) музичний інтелект – здатність виконувати, придумувати й емоційно сприймати музику; 6) інтраперсональний інтелект – здатність розуміти й розпізнавати власні почуття; 7) інтерперсональний інтелект – здатність помічати й розрізняти темперамент, мотиви і наміри інших людей.

Існування багатьох видів креативного процесу залежно від сфери прикладання можна використати в навчально-виховному процесі початкової школи, пропонуючи дітям на одному уроці використовувати інформацію з інших навчальних дисциплін. Однією із психологічних засад впровадження елементів тренінгу креативності є спонукання учнів переносити креативні прийоми з різних сфер життя на прийняття рішення в конкретній ситуації (універсальні креативні способи мислення можна спеціалізувати до кожного предмету, задачі, ситуації).

Загалом, психологічними особливостями впровадження елементів тренінгу

креативності в навчально-виховний процес початкової школи є: забезпечення позитивного емоційного клімату, заохочення нестандартних підходів до розв'язання завдань; імпровізація вчителя як зразок креативності; відсутність підказок, шаблонів, зразків відповідей при інструктуванні; поєднання розвивальних і діагностичних процедур; стимулювання дітей до переходу від «наївної креативності» (через відсутність досвіду) до «культурної креативності» (як подолання досвіду, свідоме прагнення відійти від стереотипів буденної свідомості, шаблонів і упереджень); розвиток не лише інтелектуальної та художньої, але й підприємницької креативності (потреба створювати новий продукт, нові послуги або організації); спонукання проявляти особисту креативність у побутовій сфері (наприклад, застосувати монету для нарізання сиру на пікніку, коли нема ножа); тренування комунікативної креативності (здатність мотивувати творчість інших людей у налагодженні співпраці з ними, а також здібність нагромаджувати творчий досвід інших; здатність розуміти емоційний стан людей, різні сенси висловлювань, прогнозувати психологічні наслідки життєвих ситуацій).

Високий рівень розвитку креативного мислення передбачає можливість продуктивного розв'язування. Й. Козелецький виділяє чотири фази їх подолання:

1. Виявлення проблеми. Ця фаза розпочинається, коли в мисленні або діях людина зустрічається з труднощами. Бажаючи їх подолати, вона виявляє проблему, відкриває її, з чим пов'язані певні розумові зусилля. Проблема переважно формулює у вигляді питань: чому? або як? (наприклад: чи існує зв'язок між ставленням батьків до релігії та релігійністю їхніх дітей?, або: як сконструювати комп'ютер нового покоління? і т. п.). У цій фазі особа приходить до висновку, що здобутих нею раніше знань не вистачить для віднайдення відповіді на поставлене питання. Їй уже відомо, що слід робити, але ще невідомо як.

2. Аналіз проблематичної ситуації. На цьому етапі мислення людина аналізує інформацію, яка стосується ситуації, в якій вона опинилася, а також структурує цілі, яких хоче досягнути. Досліджує розбіжності між фактичним станом, що його спостерігає, і бажаним. Тут може стати в нагоді попередній досвід, причому не лише набуті знання, але й натренованість розуму, що сприяє вдумливого й глибокому аналізу.

3. Генерування Ідеї. Це центральна й найпродуктивніша фаза розв'язування проблем. Особа на підставі вже наявної інформації висуває гіпотези про можливий спосіб подолання проблеми, придумує нові методи тощо. Усі досягнення такого продуктивного й творчого мислення називаються робочими ідеями (версіями). Кожну з цих ідей слід розглядати окремо й робити про неї висновки. На цьому етапі навіть найрозвинутішого логічного мислення буде недостатньо для відкриття нових ідей, потрібних для віднайдення розв'язку. Тому великого значення набуває інтуїтивне мислення.

4. Перевірка (верифікація) ідей. Мета цієї фази, яку ще називають фазою оцінки чи контролю ідей, полягає у встановленні реальної цінності віднайденого розв'язку. Робочі ідеї оцінюються з метою віднайдення найкращої версії. У процесі перевірки ідеї мусимо використовувати закони логіки, щоби впевнитися в її правильності, а також переконати в цьому інших. Однак, не в кожній людині й не завжди процеси мислення при створенні ідеї в однаковій мірі підпорядковуються

правилам логіки. Це залежить від розумового рівня особи, яка розв'язує проблему. Оскільки не кожна людина має однакові здібності до генерування нових ідей, корисних при подоланні проблем, тому ми не лише можемо, але й повинні навчатися оцінювати й перевіряти свої ідеї, щоби підвищити рівень нашого мислення.

На основі вищеописаних етапів розв'язання проблемних ситуацій можемо розробити тренінгову програму комплексного впливу на креативність особистості. Для цього одними з найбільш придатних є вербальні методики розвитку творчого мислення, оскільки словесні мислетворчі акти яскраво відображають алгоритмічну структуру прийняття креативного рішення у розв'язанні проблемних завдань.

Таким чином виникає потреба розробки тренінгових вправ для вербального мислення, що стимулюватимуть креативність молодших школярів, за чотирма орієнтирами: вправи на виявлення проблеми, на аналіз проблемної ситуації, на генерування ідеї її розв'язання та на перевірку ідеї.

Використовуючи тест творчого мислення П. Торренса, можемо взяти стимульний матеріал не лише для діагностики, але й для розвитку творчої продуктивності дітей віком 5-6 років. Головне завдання, поставлене П. Торренсом, – отримати модель творчих процесів, яка відображає їхню природну складність. В основі цього методу – здібність до дивергентного мислення (за Д.Гілфордом), до перетворень і до асоціювання, здібність породжувати нові ідеї та розробляти їх. Дванадцять тестів творчої продуктивності Торренса згруповані у вербальну, образотворчу та звукову батареї. Перша позначається як вербальне творче мислення.

Розглядаючи розвиток вербаліки дітей як пріоритетне завдання початкової школи, ми вибрали вербальну батарею тестів творчої продуктивності як базовий матеріал для створення власної добірки елементів тренінгу креативності.

Вербальне творче мислення (вербальний буклет «А») у стандартному тесті П.Торренса представлено сімома завданнями. Їх можна використовувати як цілісну програму одного креативного заняття або по-елементно на різних уроках. За своїм змістом і ціловим спрямуванням вони послідовно відповідають стадіям розв'язання проблемної ситуації, творчі навички якого ми маємо на меті розвинути у молодших школярів за допомогою такого тренінгу вербального творчого мислення.

Завдання 1. «Постав запитання»

Інструкція. Напиши всі запитання, які можеш придумати за цією картинкою (на чистому аркуші паперу проставлені номери запитань від 1 до 23). Поставте всі запитання, які необхідні для того, щоб зрозуміти, що сталося. Не став таких питань, на які можна відповісти, подивившись на картинку. Розглядай картинку скільки захочеш.

Завдання 2. «Відгадай причини»

Інструкція. Постарайся знайти і записати якомога більше причин події, зображеної на малюнку. Можна виходити з тих подій, які могли би статися до моменту, який зображений на картинці, або через багато часу після нього. Не бійся будувати здогадки.

Завдання 3. «Відгадай наслідки»

Інструкція. Вкажи якомога більше можливих результатів події, зображеної на малюнку. Напиши про те, що може статися відразу після події, або про те, що може статися в далекому майбутньому.

Завдання 4. «Результати удосконалення»

Інструкція. Ти бачиш ескіз м'якої іграшки – слона. Придумай, як можна змінити цього іграшкового слона, щоби дітям було веселіше й цікавіше ним бавитися. Напиши найцікавіші та незвичайні способи його зміни.

Завдання 5. «Незвичайні способи застосування (картонні коробки)»

Інструкція. Більшість людей викидають порожні картонні коробки, але ці коробки можуть мати тисячі цікавих і незвичайних способів застосування. Придумай якомога більше таких цікавих і незвичайних способів застосування. Не обмежуй себе лише такими способами, які ти бачив або про які чув.

Завдання 6. «Незвичайні запитання»

Інструкція. У цьому завданні треба придумати якомога більше запитань про картонні коробки. Ці запитання повинні передбачати найрізноманітніші відповіді та приваблювати інтерес до інших коробок. Постарайся придумати найнезвичайніші питання про такі властивості картонних коробок, які зазвичай не спадають на думку.

Завдання 7. «Давайте уявимо»

Інструкція. Уяви собі таку неймовірну ситуацію: до хмар прикріплені шнурки, які звисають до землі. Що сталося? Подумай, до яких можливих подій це призведе, які можуть бути наслідки? Вислови якомога більше здогадок і припущень. Запиши свої думки і здогадки.

Розробка тренінгових завдань для молодших школярів на розвиток вербальної креативності організована нами як адаптація діагностичної процедури тесту творчого мислення П. Торренса до розвивальних цілей – ми використали стимульний матеріал вербальної батареї тесту творчої продуктивності з тренувальною метою й отримали сім завдань, які можна використати для розвитку здібностей творчого розв'язання проблемних ситуацій, що передбачає поєднання вербального логічного інтелекту і креативності.

Література

1. Gardner H. Frames of mind. NY. Heinemann, 1984.
2. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб.: Питер, 2009. – 448.